

РОЗДІЛ 6. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

6.1. Мета та завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з учасниками освітнього процесу на засадах Нової української школи

Сучасна школа – це заклад, в якому діти проживають значну частину свого життя, яке проходить безповоротно. Вона має бути тим місцем «в якому діти і дорослі почуваються безпечно і комфортно, яке дарує дітям особливе відчуття єдності, дає точку опори і можливість проявити себе, вселяє надію і породжує впевненість у майбутньому²⁹⁶». Вона має бути безпечною і дружньою до дитини. Така модель школи має максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Ці ідеї декларує Нова українська школа (НУШ)²⁹⁷. Педагогіка партнерства, як ключовий компонент формули НУШ є однією з основ школи, заснованої на взаємній повазі до особистості, праві вибору і відповідальності за прийняті рішення.

Серед основних завдань з реалізації окреслених положень НУШ в практиці неможливо без створення безпечного і дружнього до дитини навчального середовища і відповідної професійної підготовки педагогічних працівників, які будуть розробляти і впроваджувати нові підходи, методи взаємодії, співпрацю і партнерство з учасниками освітнього процесу.

Розглянемо більш детально особливості та педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до діяльності на засадах партнерства та співпраці. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів в сучасних умовах реалізується через навчальну діяльність її суб'єктів з метою оволодіння знаннями, уміннями, навичками відповідно до професійної спрямованості і викликів сьогодення.

З огляду на положення сучасної нормативно-правової бази щодо визначення рівня підготовленості випускника, майбутній учитель є компетентним фахівцем, який здатний забезпечити особистісно орієнтоване навчання і виховання учнів, формування в них навичок саморозвитку і самовдосконалення^{298, 299, 300}.

Концепція Нової школи регламентує основні потреби і стратегії у реформуванні початкової та загальної середньої освіти, що передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками. Такі зміни потребують нового вчителя творчого та відповідального, який постійно працює над собою³⁰¹. Реалізація визначених змін потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання³⁰².

Державні стандарти підготовки фахівців за педагогічною спеціальністю ставлять основною вимогою до випускника – майбутнього вчителя – формування професійних

²⁹⁶ Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко та ін. Київ. : Алатон, 2020. 64 с. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/Bezpechna-i-druzhnya-do-ditini-shkola-v-konteksti-reformi-NUSH.pdf> (дата звернення 05.04.2024)

²⁹⁷ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування загальної середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 05.04.2024)

²⁹⁸ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення: 05.04.2024)

²⁹⁹ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv#n316> (дата звернення: 05.04.2024)

³⁰⁰ Професійний стандарт вчителя з початкової освіти. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 05.04.2024)

³⁰¹ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування загальної середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 05.04.2024)

³⁰² Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 05.04.2024)

компетенцій як основи самостійно засвоєних знань, умінь й особистісних якостей. Звідси виникає об'єктивна потреба в підготовці професійно компетентного фахівця, і основною метою його підготовки є не тільки процес оволодіння випускником професійними знаннями, а створення сприятливих умов для забезпечення активного включення самого студента – майбутнього вчителя – у цей процес. Реалізація цієї мети можлива за умов організації практико-орієнтованого навчання майбутнього вчителя, яке, на відміну від традиційно-знаннєвого, повинно бути діяльнісно-компетентнісним.

Навчання на основі компетентнісного підходу орієнтується на досягнення результатів у вигляді значущих професійних компетенцій, оволодіння якими неможливе без набуття досвіду професійно спрямованої діяльності. Отже, компетенції і діяльність нерозривно пов'язані між собою. Компетентність, як результат освоєння компетенціями, формується в процесі навчально-пізнавальної, дослідницької та виробничої діяльності, спрямованої на майбутнє виконання професійних функцій. У цих умовах професійна підготовка майбутнього вчителя набуває нового змісту: оволодіння знаннями і досвідом майбутньої діяльності здобувачами освіти з метою досягнення професійно і соціально значущих компетентностей, серед яких професійна компетентність педагогічного партнерства є провідною.

У Професійному стандарті вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти визначено однією із трудових функцій – партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу. Її реалізація передбачає сформованість в педагогічного працівника відповідних професійних компетентностей – психологічної, емоційно-етичної та компетентності педагогічного партнерства³⁰³.

Педагогічна діяльність викладача і професійно орієнтована діяльність майбутніх учителів мають спільну психологічну структуру. Загально визначеними основними компонентами (блоками) навчальної діяльності майбутніх педагогів є: мотиваційний, цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контролю, оцінки і підсистеми професійно обумовлених якостей. Функціональна структура діяльності суб'єктів педагогічного процесу включає конструктивний, організаторський, комунікативний, гностичний і рефлексивний компоненти. При цьому професійно орієнтована (квазіпрофесійна) діяльність студентів є основоположною у процесі підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем навчальних закладів.

Варто зазначити, що така діяльність має бути адекватною їх практичному застосуванню в майбутній професійній діяльності (квазіпрофесійна діяльність), тобто безпосередньо в умовах впровадження концепції Нової української школи. З позицій такого розуміння професійної підготовки система уявлень студента про потенційні можливості в педагогічній діяльності виступає його життєвою (професійною) перспективою, тобто майбутній студент у навчальній діяльності в процесі професійної підготовки оволодіває необхідними знаннями, педагогічними вміннями, навичками і ціннісно-орієнтаційною спрямованістю, які забезпечуватимуть йому успішну професійну діяльність і він матиме змогу здійснювати саморозвиток і професійне удосконалення.

У законі України «Про вищу освіту» 2017 р. зазначається, що провідним принципом освіти має бути студентоцентроване навчання³⁰⁴. Такий підхід до організації освітнього процесу, що передбачає створення умов, коли здобувачі вищої освіти є активними і відповідальними учасниками; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти; можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; організацію освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства.

³⁰³ Професійний стандарт вчителя з початкової освіти. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 05.04.2024)

³⁰⁴ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення: 05.04.2024)

За умов студентоцентрованого навчання здобувач освіти є активним, свідомим і відповідальним учасником освітнього процесу. Він/вона виявляє більше самостійності, ініціативи та відповідальності за своє навчання. У такому форматі навчання розширюється автономія студентів, що сприяє підвищенню їхньої самоорганізації, розвитку лідерського потенціалу та критичного мислення.

Орієнтуючись на європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти, студентоцентричного навчання і викладання має базуватися на:

- взаємоповазі викладача і здобувачів освіти, врахуванні розмаїтості їхніх потреб, сприянні вибору гнучких навчальних траєкторій;
- вибору різноманітних педагогічно доцільних методів навчання і викладання;
- створення умов варіативності і незалежності у виборі студентами форм і методів навчання;
- забезпеченням належного наставництва і підтримки з боку викладача;
- здійснення постійного корегування у ефективності освітнього процесу, якості результатів навчання; створення належних процедур реагування на студентські скарги³⁰⁵.

Сучасна людина має бути готовою до розв'язання нових нестандартних завдань, які під час її навчання просто не існували. У зв'язку з цим для неї найважливішою має стати не тільки інформація про певні знання, які можуть застаріти ще до закінчення навчання, а про методи проведення досліджень та розв'язання нестандартних завдань у майбутньому³⁰⁶.

Розглянемо на прикладі вивчення конкретної освітньої компоненти процес формування професійної компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів початкової школи. З метою ефективної професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на другому (магістерському рівні) вищої освіти у навчальний план введено освітню компоненту «Педагогіка партнерства: технології взаємодії в умовах Нової української школи».

Метою вивчення освітньої компоненти є набуття здобувачами освіти знань про сутність, компоненти та особливості управління педагогічною взаємодією з учнями, батьками, колегами з позицій педагогіки партнерства; оволодіння технологіями налагодження ефективної педагогічної взаємодії з батьківською спільнотою, яка сприятиме ефективності освітнього процесу в закладі початкової освіти, формування умінь міжособистісних взаємин у комунікації з батьками, колегами та іншими представниками різних соціальних інституцій.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

- набуття здобувачами освіти професійно орієнтованих знань про сутність, принципи та особливості педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи;
- формування професійно орієнтованих умінь аналізувати педагогічні явища, події, факти; розробляти та застосовувати педагогічно доцільні стратегії успішної комунікації з учнями, їх батьками, колегами; оволодінню культурою професійно-педагогічного спілкування;
- оволодіння знаннями й умінями реалізувати технології партнерської взаємодії вчителя початкової школи з учнями, батьками у середовищі Нової української школи;
- оволодіння знаннями та умінями здійснювати психолого-педагогічний супровід учня в освітньому процесі, а також досвідом науково-методичного та інформаційного просвітництва батьків з метою підвищення їх виховної компетентності;

³⁰⁵ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf (дата звернення 06.04.2024)

³⁰⁶ Ставицький А. Роль викладача-лідера у сучасному університеті : навч. посібн. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.

– сприяння розвитку професійних умінь розробляти й реалізовувати колективні та авторські педагогічні проєкти партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу з урахуванням особливостей освітньо-виховної системи навчального закладу на основі творчого підходу.

Інформаційний обсяг освітньої компоненти включає вивчення таких тем, об'єднаних в один модуль.

Модуль 1. Педагогіка партнерства у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи.

Тема 1. Педагогічне партнерство як феномен розвитку сучасної системи освіти та інституту сім'ї. Основні поняття педагогіка партнерства. Історія становлення педагогіки партнерства як теорії гуманної педагогіки. Методологічні основи педагогіки партнерства: основні ідеї, принципи, закономірності, методичний інструментарій. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи.

Тема 2. Освітньо-виховне середовище закладу початкової освіти: сутнісна характеристика та особливості створення в умовах Нової української школи. Сутнісна характеристика понять «освітнє середовище», «освітньо-виховне середовище», «освітній простір». Структура освітнього середовища закладу початкової освіти та характеристика його компонентів. Основні вимоги до створення і функціонування в умовах Нової української школи.

Тема 3. Технології професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи у професійній діяльності. Сутнісна характеристика професійно-педагогічного спілкування: види (типи), форми, методи, технології. Особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи. Культура партнерської взаємодії у професійній діяльності вчителя початкової школи. Технології партнерської взаємодії вчителя початкової школи. Бар'єри спілкування і їх подолання.

Тема 4. Педагогічне партнерство вчителя початкової школи з батьками учнів. Вивчення і діагностика виховних можливостей сім'ї. Виявлення очікувань батьків щодо навчання і виховання їх дітей. Налагодження зворотного зв'язку «сім'я – заклад середньої освіти». Технології залучення батьків до освітнього процесу. Участь батьків та врахування їх думки в складанні плану розвитку школи, календарного плану виховних заходів тощо. Принципи ефективної взаємодії з батьками-«експертами» в освітньому процесі. Меморандум співпраці вчителів, батьків та учнів: сутність, розробка і створення.

Тема 5. Психолого-педагогічний супровід школяра в освітньому процесі. Поняття «психолого-педагогічний супровід», мета, завдання. Етапи психолого-педагогічного супроводу в початковій школі. Особливості застосування психолого-педагогічного супроводу в початковій школі.

Тема 6. Розробка та реалізація проєктів партнерської взаємодії у діяльності вчителя початкової школи. Сутнісна характеристика понять «проєкт», «проєктна діяльність», «проєкт партнерської взаємодії», їх характеристика. Види проєктів партнерської взаємодії у роботі вчителя початкової школи. Алгоритм розробки та реалізації проєкту партнерської взаємодії.

Результатами навчання оволодіння освітньою компонентою є сформованість на належному рівні здатності взаємодіяти з учасниками освітнього процесу на засадах рівності, взаємоповаги та взаємоузгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху; організувати ефективну комунікацію та управляти освітніми процесами у звичних та складних, непередбачуваних умовах, що потребують нових стратегічних підходів; налагоджувати співпрацю з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології та цифрові сервіси; здійснювати супервізію, інтервізію, надавати педагогічну, психологічну та методичну допомогу учасникам освітнього процесу; моделювати, створювати та підтримувати безпечне, ергономічне, інклюзивне освітнє середовище початкової школи.

У процесі формування професійної компетентності педагогічного партнерства можна умовно виділити наступні етапи.

- ✓ *Перший етап* - оволодіння інформаційним матеріалом про педагогіку партнерства у професійній діяльності вчителя початкової школи у межах психолого-педагогічних дисциплін.
- ✓ *Другий етап* – формування умінь та навичок (інструментальної складової компетентності) на *репродуктивному рівні*.
- ✓ *Третій етап* – демонстрування сформованої компетентності у *змодельованих* професійно орієнтованих умовах при виконанні педагогічних завдань різного рівня складності, тобто перехід на *продуктивний рівень* сформованості компетентності педагогічного партнерства.
- ✓ *Четвертий етап* – організація самостійної навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності майбутнього вчителя із *постійним зворотнім зв'язком, аналізом та контролем* з боку викладача.
- ✓ *П'ятий етап* – самостійна педагогічна практика майбутнього вчителя в *реальних умовах* освітньо-виховної системи конкретного навчального закладу *під керівництвом викладача-методиста* та підтримки вчителя.
- ✓ *Шостий етап* – самостійна професійна діяльність молодого вчителя *без керівництва*, але за підтримки вчителя-наставника.

Варто відмітити, що у процесі вивчення цієї освітньої компоненти у здобувачів освіти формуються важливі для професійної діяльності на засадах педагогіки партнерства *soft-skills*: уміння працювати в команді, взаємодіяти з людьми; швидко і чітко розставляти пріоритети, робити кращий вибір за наявності альтернатив, швидко прилаштовуватись відповідно до нових викликів та обставин; бути стресостійким до навантажень, орієнтуватися на особистісний розвиток, ерудованість, креативність тощо.

Ми визначили, що для використання сучасних освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів до партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу необхідно враховувати такі вимоги: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на індивідуальний розвиток кожного студента, створення необхідного розвивального освітнього простору для вільного вибору в прийнятті самостійних рішень, вибору змісту і способів навчання, спрямованість на саморозвиток та самореалізацію, формування власної професійної стратегії в умовах навчання та під час різних видів педагогічної практики (навчальної, виробничої тощо).

Для підготовки педагогічних працівників науковці виділяють окремі принципи навчання, а саме: принцип професійної компетентності, принцип педагогічної майстерності, принцип педагогічної етики та принцип інноваційності³⁰⁷

Проведений аналіз теоретичних досліджень і практики професійної підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії допоміг окреслити використанням необхідних сучасних технологій навчання. При цьому необхідно враховувати такі вимоги до їх використання: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на індивідуальний розвиток кожного студента, створення необхідного розвивального освітнього простору для вільного вибору в прийнятті самостійних рішень, вибору змісту і способів навчання, спрямованість на саморозвиток та самореалізацію, формування власної професійної стратегії в умовах навчання та під час різних видів педагогічної практики.

Серед сучасних технологій навчання професійної підготовки фахівців виділяють ті, які забезпечують гуманне та ефективне особистісно орієнтоване учіння, основою якого є не трансляційне, а організаційне навчання, тобто розвиток студентів здійснюється через діяльність, спрямовану на вирішення практико-орієнтованих задач на основі оперування самостійно здобутою інформацією, «навчання через відкриття». Логіко-структурною

³⁰⁷ Шевчук О. М. Роль і значення педагогічних кадрів у професійній освіті в Україні. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2024. Вип 3. URL : <https://doi.org/10.57125/pedacademy> (дата звернення 06.04.2024 р.)

основою навчання цих технологій є реалізація таких етапів: постановка проблеми певного аспекту професійної діяльності; актуалізація професійних знань, умінь і навичок, необхідних для якісного виконання навчальної роботи; формування та розвиток досвіду реалізації типових видів діяльності майбутнього фахівця; зміст, умови та особливості технології навчання; самостійне створення проєктів для виконання авторських варіантів виконання типових видів діяльності здобувачами освіти, їх презентація; оцінка якості науково-дослідної та навчальної діяльності та самооцінка.

Серед найбільш поширених таких технологій науковці виділяють: проєктну діяльність; кейс-метод; метод критичного мислення; метод проблемного навчання; метод кооперативного навчання³⁰⁸

Однак, переважно у системі професійної вищої освіти використовується для організації та управління пізнавальною діяльністю класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів з модернізацією і модифікацією на основі активізації й інтенсифікації діяльності студентів. Для формування професійної компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів ми використовували означені технології, а саме: технологію роботи в «малих групах» («Педагогічна майстерня»); проєктну технологію; технологію портфоліо; пошуково-дослідницьку технологію; технологію розв'язання професійно-орієнтованих педагогічних задач.

Зупинимося більш детально на характеристиці цих технологій. При упровадженні освітньої технології, яка базується на традиційній організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, ми намагалися переосмислити і перебудувати основні форми навчання: лекції, семінари, лабораторні та практичні заняття, організацію самостійної роботи, науково-дослідницьку та практичну діяльність, систему контролю та оцінювання досягнень студентів відповідно до сучасних вимог якості підготовки фахівця, сучасних досягнень педагогічної науки у питанні організації навчання у закладі вищої освіти і розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності на засадах партнерства з учасниками освітнього процесу. Провідною ідеєю організації навчання було «навчання через відкриття»³⁰⁹. Воно означає – навчання здобувачів освіти через практичний та інтерактивний власний досвід, здобутий самостійно в процесі пізнання педагогічних явищ, процесів, подій. Такий вид навчання здійснюється за такими етапами:

- відчуття студентами труднощів у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- аналіз і формулювання конкретної проблеми;
- обґрунтування гіпотез щодо її розв'язання;
- логічна перевірка гіпотез;
- практична перевірка гіпотез (спостереження та експерименти).

Реалізація такого навчання відбувається у різних формах навчальної діяльності: лекціях, семінарах, практичних заняттях, самостійної роботи, дослідницької роботи тощо.

Проблемна лекція найчастіше використовується тоді, коли в студента вже сформовані елементарні педагогічні знання і він володіє навичками пошукової, дослідницької діяльності. Якщо під час традиційної інформаційно-повідомлюваної лекції студент отримує вже готові знання, то в ході проблемної лекції невідомі знання студент відкриває індивідуально, тобто створюється ілюзія особистого «відкриття» в науці, що особливо важливо для формування власної професійної стратегії. Направленість проблемної лекції – формування професійного мислення, особистого ціннісного ставлення вчителя до майбутньої професійної діяльності. Лекція будується так, щоб обумовити появу питання у студентів, а навчальний матеріал подається у формі навчальної проблеми. Вона повинна мати логічну форму пізнавального завдання, яке містить протиріччя, суперечності, можливість різного варіантного вирішення.

³⁰⁸ Литвин А.Ф. Актуальні виклики сучасної професійної освіти: роль педагогіки у формуванні компетентностей сьогодення. Наукові інновації та передові технології. 2023. Вип.12 (26), с. 594-605.

<http://perspectives.pp.ua/index.php/наука/article/view/6742/6777> (дата звернення 06.04.2024)

³⁰⁹ Джолінген В. Пізнавальні інструменти для навчання відкриттів. *Міжнародний журнал штучного інтелекту в освіті*. 1999. Вип.10. С.385-397.

Для проблемного викладу обираються важливі теми, які мають концептуальний характер змісту педагогічної дисципліни і є особливо актуальними для майбутньої професійної діяльності й складними для засвоєння студентами. Нами використовувалися такі теми для проблемного викладу: «Методологічні основи педагогіки партнерства», «Освітньо-виховне середовище закладу початкової освіти в умовах Нової української школи» та ін.

Зауважимо, що викладачу необхідно враховувати доступність навчального матеріалу, важливість у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів, можливість проблемного представлення та врахування пізнавальних можливостей студентів, ступеня розвитку навичок пошуково-дослідницької діяльності. Основна навчальна проблема теми і можливі супідрядні проблеми визначаються викладачем до початку лекції й можуть озвучуватися на попередніх лекціях для актуалізації знань студентів, намагання викликати інтерес до їх розв'язання. Під час проблемної лекції використовується усне мовлення викладача та студентів діалогічного характеру із поєднанням аудіовізуальних технічних засобів – презентацій, відеофрагментів, дидактичних матеріалів. На лекції доречно надавати можливість виступів здобувачів освіти із оприлюдненням результатів науково-дослідницької роботи з теми лекції або дотичної до неї.

Проблемна лекція поєднує елементи лекції-діалогу, лекції-візуалізації (презентації), які представляють собою розширене та поглиблене використання таких методів викладання, як діалогічне мовлення, постановка питань, логіка викладу матеріалу – від знайомого до незнайомого, від відомого до невідомого; використання різних форм наочності, висунення й аналіз різних точок зору, виконання ролей експертів, опонентів та ін.

Нерідко розкриття проблеми може переноситися і в процес проведення семінарів, практичних занять.

Лекція-діалог потенційно надає можливість викладачу якнайкраще ознайомити студентів з актуальними проблемами у педагогічній науці. До цих проблем ми відносимо розробку і функціонування безпечного освітнього середовища закладу освіти. компетентність учителя у вирішенні завдань, пов'язаних з різноманіттям, варіативністю форм існування такого середовища тощо. У ролі другого викладача можна залучати і колег з кафедри, і провідного вчителя, методиста. У такому випадку це буде яскравіший приклад поєднання позицій педагогічної теорії й практики. На основі двох джерел наукової інформації студентам необхідно порівняти, проаналізувати і визначити власну позицію з проблеми вивчення. Це стимулює їх мислительну та пізнавальну активність, що є основним показником професійного мислення вчителя. Наприклад, лекцію-діалог на тему «Освітньо-виховне середовище закладу початкової освіти в умовах Нової української школи» краще провести із залученням вчителя початкової школи конкретного закладу освіти міста. На конкретному прикладі аналізуються: сутність, особливості організації й функціонування, основні проблеми і труднощі, які виникають у вчителя у зв'язку із розробкою освітньо-виховного середовища, залучення батьків та учнів.

Лекція-візуалізація на сьогоднішній час виступає формою нової реалізації принципу наочності, що відображає рівень розвитку сучасної психолого-педагогічної науки, досягнень у розвитку аудіовізуальних технічних засобів навчання, матеріально-технічних можливостей закладу освіти. При підготовці до проведення такого виду лекції викладачу важливо перекодувати словесну навчальну інформацію у візуальні форми (схеми, малюнки, презентацію, відеофрагменти та ін.) і вибрати відповідну логіку, і темп подачі матеріалу. Засвоєна у такому вигляді навчальна інформація має забезпечити розвиток умінь згортати і розгортати інформацію, сприяти її систематизації й узагальненню, вирішенню проблемних ситуацій у пізнавальній і професійній діяльності. Найкраще такий вид лекції проводити на початку вивчення модуля, розділу, об'ємної теми. Для ефективності оволодіння навчальною інформацією, що є елементом змістової складової професійної компетентності необхідно, щоб вона відповідала принципам інтеграції психолого-педагогічних знань та професійної спрямованості.

Серед великої кількості педагогічних технологій ми виділили ті, які враховують сучасні вимоги до організації професійної підготовки вчителів; найбільш повно забезпечують ефективність і продуктивність навчального процесу професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу до означеного напрямку педагогічної діяльності й враховують особливості кадрового та матеріально-технічного забезпечення їх реалізації.

Такий вид технологій достатнього глибоко висвітлений у педагогічній літературі й не потребує пояснення. Ми лише поставимо акценти на необхідності та особливостях застосування її в процесі формування професійної компетентності педагогічного партнерства у майбутніх педагогічних працівників.

Організація навчально-пізнавальної діяльності у межах такої технології базується на використанні інтерактивних методів навчання, які забезпечують високу ефективність. Робота здобувачів освіти над однією проблемою передбачає обмін думками, висунення й обговорення ідей, пропозицій, прийняття спільного рішення, спільна професійно орієнтована діяльність. Під час такого навчання підвищується ефективність і продуктивність засвоєння теоретичних і практичних знань. Адже студент співставляє своє бачення вирішення проблеми з думкою інших, вчиться її відстоювати, приймати критичні зауваження, висловлювати зауваження іншим, йти на поступки, встановлювати колективну та особисту відповідальність за якість виконання завдання та ін. Усе це спрямоване на формування умінь та навичок вибудовувати власну стратегію професійної діяльності, самореалізації, що в кінцевому результаті сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх учителів.

Зауважимо, що для використання таких технологій необхідно опрацювати певний алгоритм реалізації, який включає наступні етапи.

1. Визначити кінцеву загальну мету дидактичної системи у вигляді моделі фахівця через показники сформованої компетентності, які можна діагностувати.

2. Сформулювати поетапні проміжні цілі професійного становлення майбутнього фахівця шляхом наступності й послідовності формування потенціалу за визначеними показниками і критеріями.

3. Виокремити і обґрунтувати зміст навчально-виховного процесу відповідно до заданої мети.

4. Відбір та впровадження розвивальних технологій, що відображають сучасний стан науково-педагогічного знання щодо процесу професійного становлення майбутнього фахівця.

5. Розробити об'єктивні методики контролю якості процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

6. Окреслити і реалізувати організаційні умови навчання і виховання студентів закладу вищої освіти для досягнення поставленої мети³¹⁰.

Процес мислення активізується складним комплексом умов, які стимулюють виникнення пізнавальної потреби і можливість її реалізації на основі мислительної діяльності. Ці умови створюються викладачем і здобувачами освіти. До них відносимо: особливості навчання у «Педагогічній майстерні» на основі роботи в «малих групах» – розподіл учасників, виконання ними ролей; забезпечення дидактичними матеріалами; встановлення у групі правил взаємодії; розробка актуальних і цікавих завдань; створення «ситуації успіху» під час виконання завдань та ін.

Підбір і визначення завдань, які виносяться на виконання у «Педагогічній майстерні», обов'язково повинні бути професійно спрямовані. Моделюється умовна професійно ситуація, яка передбачає виконання завдання з проекцією на професійну діяльність. Наприклад: розробити проект освітнього-середовища класу початкової школи із окресленими осередками або скласти план залучення батьків першокласників до освітнього процесу та ін.

³¹⁰ Сучасні технології в освіті. *Сучасні технології навчання* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; /упоряд.: Філімонова Т. В., та ін. Київ, 2015. Вип. 2. 377 с. С.13.

Ефективність і ціленаправленість навчання через відкриття залежить від одночасного розвитку всіх компонентів навчальної діяльності: когнітивного, емоційного і діяльнісно-вольового. У процесі використання цієї технології можемо стверджувати, що навчальний процес відбувається комплексно. Здобувачами освіти усвідомлюється засвоєння нового знання, способів власної діяльності і діяльності інших; відбувається сприйняття та оцінка власних переживань та переживань інших; задоволеність та незадоволеність собою, своїми діями та ставленням і діями інших; співвіднесення власних ідей, способів вирішення професійних завдань з результатами діяльності інших і т.д.

Метод проєктів дає можливість включити учнів (студентів) у процес перетворювальної діяльності у повному циклі – розробка, реалізація, отримання результатів. У процесі використання такої технології реалізується навчально-пізнавальна потреба майбутніх учителів у дослідженні особливостей майбутньої професії через проєктування і створення ідеального або матеріального продукту, що характеризується об'єктивною чи суб'єктивною новизною. Це творча навчальна діяльність із вирішення професійно орієнтованих завдань, що складають основу проєкту, спрямованих на теоретичне освоєння науково-педагогічних знань і практичну їх реалізацію. При цьому засвоюються не тільки вузькопредметні, фахові знання, але й надпредметні, пов'язані із пошуком, обробкою, аналізом інформації, її представленням; формуються уміння інноваційної творчої діяльності; навички самостійного розв'язання проблеми. Отримані під час виконання проєкту знання та сформовані уміння можуть використовуватися студентами і під час виконання інших, не професійно спрямованих завдань у межах інших галузей знань. У цьому і проявляється інтеграційна складова технології. Роль викладача – це тьютор, консультант, експерт. Прикладом таких проєктів партнерської взаємодії вчителя початкової школи з учасниками освітнього процесу можуть бути: проєкти, пов'язані із навчально-пізнавальною діяльністю («Сімейна книжкова полицка», «Історія мого прізвища», «Будьмо знайомі» тощо).

Для формування професійної компетентності педагогічного партнерства ми використовували також технологію ситуативного моделювання. Технологія передбачає включення здобувачів освіти у гру, підпорядковану дидактичній меті на основі ігрового моделювання ситуацій і явищ, що є об'єктами вивчення.

Необхідно зауважити, що використання гри в освітньому процесі завжди натрапляє на протиріччя: навчання є процесом цілеспрямованим і орієнтованим на визначений очікуваний результат, тоді як гра, за своєю природою має невизначений результат (інтригу). І завдання педагога полягає в тому, щоб педагогічно доцільно підпорядкувати гру визначеній дидактичній меті, реалізувати її пізнавальний потенціал. Останнім часом, в організації навчальної гри відбувається перенесення акцентів з її зовнішніх ознак (форм, правил, інсценування) на внутрішню рольову сутність (моделювання ситуації, події, явища, виконання певних ролей).

Використання технологій ситуативного моделювання на практичних заняттях сприяє організації інтерактивного спілкування; створенню комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою індивідуальність, інтелектуальну спроможність; розвиває свій професійний потенціал. Важливо, щоб студенти усвідомлювали різноманіття конкретних професійних та життєвих ситуацій; варіативність їх вирішення, застосування творчого підходу до проблеми, оперативного пошуку рішення; формували комунікативні вміння взаємодіяти з різними людьми на основі партнерської співпраці у звичних та складних умовах.

Саме тому технології ситуативного моделювання, які відтворюють умови та динаміку реальної професійної ситуації і у результаті їх використання формуються у здобувачів освіти необхідні практичні уміння та навички, що складають основу професійної компетентності педагогічного партнерства. Прикладами моделювання навчальних ситуацій можна назвати такі: проведення засідання круглого столу на тему «НУШ. Права і обов'язки усіх учасників

освітнього процесу. Проблема їх дотримання», розігрування ситуацій «Перша зустріч з батьками», «Розмова із батьками дитини-булера», «Вибір правил спілкування у класі» тощо.

Важливим доповненням до ситуативного моделювання та розв'язання професійних педагогічних задач є виконання студентами практико-орієнтованих завдань. Наприклад: виконання студентами вправ із організації професійно-педагогічного спілкування.

Вправа «Обери позицію». Кожній групі студентів пропонуються ситуації взаємодії вчителя з учнем, класом, батьками із завданням вибрати і обґрунтувати методи педагогічно доцільної позиції.

Вправа «Пам'ятка діалогічного спілкування». Кожній групі роздається набір методичних матеріалів (рекомендації, вислови відомих педагогів, правила поведінки для учнів тощо). На основі обговорення треба скласти «Пам'ятку для вчителя».

Успішне формування творчої особистості можливе лише за умови правильного підбору засобів і методів навчання. У педагогіці до засобів навчання, спрямованих на формування професійної компетентності майбутнього фахівця, творчої особистості, окреслені наступні умови:

- засоби навчання мають задовольняти потребу наочно-образного, логічного та критичного мислення;
- інформація має подаватися засобами навчання у доступній, зрозумілій формі та відповідати сучасним науковим основам;
- відбір навчальних завдань і відповідний вибір засобів для їх розв'язання повинен обумовлюватися метою досягнення найбільшого педагогічного ефекту;
- при доборі засобів навчання потрібно зважати на умови, за яких вони будуть застосовуватися;
- необхідне комплексне використання традиційних та інноваційних сучасних засобів навчання.

Отже, вище зазначене підтверджує положення про необхідність і обумовленість формування професійної компетентності (у нашому випадку компетентності педагогічного партнерства) сучасним стратегіям професійної освіти, тобто освітній процес має здійснюватися на основі технологій, що розвивають професійне критичне мислення майбутнього вчителя; сприяють особистісному та професійному розвитку; удосконаленню умінь і навичок самостійного пошуку інформації з використанням різних інформаційних ресурсів; стимулюють можливості активності та взаємонавчання студентів тощо.

6.2 Створення комфортного освітнього середовища початкової школи

Впровадження педагогіки партнерства в освітній процес початкової та середньої школи передбачає: організацію спільної діяльності учителя й учнів на засадах взаєморозуміння, єдності інтересів і прагнень; зміни ролі педагога у сучасній початковій школі та підходів до оцінювання результатів навчання учнів; залучення батьків до організації освітньої діяльності та безпечного освітнього середовища.

В. Сухомлинський наголошував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне «наповнення» дітей знаннями. Покликання вчителя він вважав, спрямоване та те, щоб дитина вчилася не через гарну оцінку, а через прагнення до знань, творчості³¹¹ У школі має бути таке середовище, яке б надихало учня, сприяло розвитку його здібностей і талантів.

Нова українська школа загострила проблему необхідності створення комфортного безпечного освітнього середовища закладу освіти. Як було зазначено попередньо, професійна компетентність педагогічного партнерства вчителя включає знання, вміння та навички розробки та створення такого середовища. З огляду на це, висвітливо основні положення сутності безпечного освітнього середовища, структури та особливості вивчення.

³¹¹ Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / Вибр. твори: У 5-ти т. Т. 1. Київ, 1976. С. 55-206.

Поняття «середовище», «безпечне освітнє середовище» в педагогіці досліджено в значній кількості наукових розробок.

Поняття «середовища» у тлумачному словнику сучасної української мови визначається як: оточення, сукупність природних і соціально-побутових умов, а також сукупність людей, пов'язаних спільністю цих умов, в яких реалізується діяльність людського суспільства, організацій³¹².

Трактування поняття «освітнє середовище» відображено в працях педагогів К. Ушинського, М. Пирогова, Я. Корчака, П. Лесгафта та ін.

В сучасній «Енциклопедії освіти серед типів соціально-виховного середовища виділено творче, метою якого є розвиток особистісних цінностей на основі внутрішньої мотивації до діяльності, що здійснюється оптимістично, з емоційним піднесенням і свободою дій³¹³

Розглядаючи середовище як структурний об'єкт, що характеризує певний вид освітньо-виховної системи школи, можна виділити такі його характеристики як *складність* (кількість складових, що впливають на функціонування організації та інтенсивність взаємодії між ними), *динамічність* (кількість змін середовища в одиницю часу та подібністю змін), *невизначеність середовища* (кількість інформації про компоненти та зміни в середовищі, її якість та визначеність).

Характер і унікальність освітнього середовища визначаються особливостями структурних компонентів. На основі узагальнення досліджень різних типів освітньо-виховного середовища виділяємо такі структурні компоненти: просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікативно-організаційний.

Рис.6.1. Структура освітнього середовища закладу освіти (Джерело: розроблено автором)

Виділення складових сприяє більш глибокому їх вивченню та розробці необхідних педагогічних технологій розв'язання складних проблем розвитку особистості і шкільного колективу в цілому.

Дитиноцентризм як особистісно орієнтована модель навчання та виховання передбачає стимулювання активності учнів в освітньому процесі, орієнтацію на їх інтереси та досвід; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її

³¹² Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / за заг. ред. В. Калашника. Харків: ФОП Співак, 2009, 960 с.

³¹³ Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоева: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с. С. 855–856

вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Відомий педагог С. Френе наголошував, що класом мають управляти не придумані кимось правила, а прийняті самими дітьми і в разі потреби змінюватися норми співжиття. Ці корективи відбуваються за різних умов – процес дорослішання зумовлює зміну інтересів, потреб; вплив соціально-культурних подій у суспільстві; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Серед провідних завдань реформування системи загальної середньої освіти, визначених Концепцією Нової української школи, важливим є створення в навчальному закладі безпечного освітнього середовища³¹⁴. Для суб'єкта освіти, який потрапляє на територію закладу освіти, мають бути забезпечені відповідні умови його захисту, продуктивної діяльності, комфортної співпраці з іншими. Отже, безпечне освітнє середовище – це середовище, в якому здійснюється захист фізичного, психічного, соціального здоров'я особистості. Як зазначено в законі України «Про освіту», безпечне освітнє середовище складає сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання різних вимог (санітарних, пожежних, морально-правових тощо)³¹⁵.

Важливо, щоб кожен заклад освіти різного рівня відповідав стандартам безпеки освітнього середовища. Вітчизняними науковцями розроблено алгоритм оцінки безпечності за відповідними показниками (фізична безпека та комфорт, психологічна атмосфера та антибулінгова політика, інклюзивність)³¹⁶.

Державна служба якості освіти ставить вимоги до освітнього середовища закладу освіти. По-перше приміщення і територія закладу освіти є безпечним і комфортним для навчання і праці. Начальний кабінет повинен бути облаштований так, щоб не створювати загрозу травмуванню, потрібно дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог(температурного режиму, рівня освітлення, забезпечення питного режиму), проводити з учнями роботу щодо дотримання гігієнічних вимог(плакати, бесіди, уроки). В оформленні та облаштуванні приміщення необхідно дотримуватися основних принципів:

- гнучкість дизайну(забезпечення можливості швидкої зміни конфігурації освітнього середовища під час уроків);
- навчальний кабінет початкової школи повинен ділитися на осередки для різних видів діяльності та відпочинку дітей;
- меблі повинні бути ергономічними, тобто відповідати зросту, використання підставок та заокруглених кутів у стільців;
- відсутність надлишкового нагромадження вікон та простору начального кабінету речами;
- розумне використання кольорів та наочності, що підвищує рівень розумової активності;
- використання поверхні стін продемонструє, що клас належить усім дітям;
- наявність місця для відпочинку учнів під час перерви та місця для роботи та відпочинку педагогів.

Необхідною умовою для якісного навчального-виховного процесу є забезпечення закладу необхідними приміщеннями та засобами навчання, що необхідні для реалізації освітньої програми. Учні та працівники закладу повинні дотримуватися вимог охорони

³¹⁴ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування загальної середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 05.04.2024)

³¹⁵ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України : база даних / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv#n316> (дата звернення: 05.04.2024)

³¹⁶ Проектування моделі нового освітнього середовища закладу загальної середньої освіти: методичні рекомендації / автори-укладачі: Т.О.Кузьміч, Н.І.Міт'яєва. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2019 35 с.

праці, безпеки життєдіяльності та пожежної безпеки для створення безпечного освітнього середовища.

Важливою умовою функціонування безпечного середовища закладу освіти є профілактика та протидія будь-яким формам дискримінації та булінгу. Педагогічний колектив разом з учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, представниками громадськості) розробляють і дотримуються антибулінгової політики, де відображено основні правила комунікації і взаємодії з урахуванням морально-правових норм людського співжиття, окреслено заходи, що сприяють попередженню, профілактиці та запобіганню булінгу учасників освітнього процесу. Важливо, щоб кожна дитина відчувала себе захищеною. Правила поведінки класу необхідно розробити разом з учнями, щоб діти розуміли, що від них очікується та почували себе впевненими та дотримувалися дисципліни. В цьому проявляються ідеї партнерства, співпраці, що базується на повазі, добровільності та відповідальності.

Важливою умовою безпечного освітнього середовища закладу освіти є доступність і зручність для всіх учасників освітнього процесу. Сучасний заклад освіти має враховувати зміни, що відбуваються у суспільстві, тому освітнє середовище необхідно адаптувати до потреб кожної дитини, бути зручним для усіх учнів та відповідати основним принципам інклюзивної освіти. Наявність у класі дітей з особливими освітніми потребами вимагає від педагога застосування освітніх технологій і методик, що враховують особливості дітей та допоможуть їм легко увійти до дитячого колективу. Саме тому безпечне освітнє середовище має бути доступним, тобто містити необхідні навчально-методичні та допоміжні засоби навчання залежно від потреб.

У шкільному класі, як безпечному освітньому середовищі, відбувається навчально-пізнавальна діяльність, творча дослідницька робота учнів, їх відпочинок, дозвіллева діяльність. Відповідно це середовище і освітній простір необхідно розділяти на кілька тематичних осередків, кожен з яких має виконувати відповідні завдання. Розглянемо більш детально ці осередки через призму виділених компонентів.

Осередок для навчально-пізнавальної діяльності. Просторово-семантичний компонент (предметна організація життєвого простору школярів) включає навчальні парти, шкільне приладдя. Змістово-методичний компонент: концепції навчання, виховання, навчальні програми, плани, підручники, посібники, методичні рекомендації, сучасні інноваційні методики. Комунікативно-організаційний компонент: стиль спілкування, організаційні форми і методи на засадах педагогіка партнерства з учнями і батьками. Цей осередок має бути, в першу чергу, забезпеченим і комфортним з мобільними і безпечними партами, ергономічними стільцями, інтерактивною та звичайною дошкою, де діти робитимуть впевнені кроки у навчанні. Мобільні парти допоможуть частіше змінювати індивідуальні та групові форми роботи. Ця зона може містити інформацію про розклад уроків, цікаві події, дати днів народження тощо. Рациональне оформлення осередку навчально-пізнавальної діяльності допоможе дитині відчувати себе частиною колективу, старанно готуватися до занять та прагнути до нових здобутків.

Змінний тематичний осередок. Просторово-семантичний компонент осередку відображає предметну організація життєвого простору школярів (дошки/фліп-чарти/стенди для діаграм з ключовими ідеями – дошка оголошень повідомлень, дошка настрою, тощо). Цей осередок наповнюється матеріалами відповідно до теми предмету, тому в цій зоні відбуваються постійні зміни. Мета даного осередка спонукати учнів до активної діяльності у процесі вивчення нових тем. Активну участь дитини можна забезпечити шляхом творчого і яскравого оформлення цієї зони, щоб діти мали бажання підійти та роздивитися. Важливо для реалізації мети організувати взаємодію з учнями і батьками на засадах педагогіки партнерства.

Ігровий осередок – місце для активного відпочинку та ігор. Просторово-семантичний компонент включає наявність місця для колективних та індивідуальних ігор; наявність

іграшок, конструкторів, спортивного інвентарю, медіатеку, аудіотеку, банку ігор (рухливих, «тихих») тощо. Змістово-методичний компонент передбачає забезпечення провідної діяльності молодших школярів – ігрової діяльності, фізичного та інтелектуального розвитку; формування компетентності соціальної взаємодії, дружнього колективу. Комунікативно-організаційний компонент відображає необхідність поєднання колективних та індивідуальних форм (фізкультхвилинки, ігри, колективні творчі справи). Ігрова діяльність сприяє зменшенню емоційної напруженості та встановленню контакт між учасниками освітнього процесу.

Осередок для художньо-творчої діяльності. Просторово-семантичний компонент охоплює сукупність необхідних матеріалів для художньо-творчої діяльності (мольберти, альбоми для малювання, фарби, фломастери, пластилін, полімерна глина, кінетичний пісок та все, що задовольнить творчу фантазію дітей); наявність місця для зберігання; наявність місця для виставки творчих робіт. Наявність стенду чи дошки з дитячими роботами буде чудовим стимулом для дітей продовжувати творити. Змістово-методичний компонент осередку передбачає забезпечення можливості для кожного учня розвивати творчі здібності через виконання різних видів робіт. Комунікативно-організаційний компонент сприяє реалізації індивідуального підходу (виконання робіт за бажанням, можливостями); колективна й індивідуальна творча праця учнів, батьків, дорослих; формуванню портфоліо учня.

Осередок для проведення дослідів – це місце для дослідницько-пізнавальної діяльності дітей. Просторово-семантичний компонент осередку передбачає наявність необхідних матеріалів для дослідів, а також наявність місця для зберігання. Тут може бути природничий куточок, де буде міститися рослини, комахи чи риби в акваріумі, друковані матеріали, стенди, плакати, глобуси, мікроскопи та інші матеріали. Змістово-методичний компонент відображає забезпечення можливості виконання різних видів дослідницької роботи. Комунікативно-організаційний компонент осередку спрямований на реалізацію колективної й індивідуальної дослідницької роботи, спостереження, догляду тощо. Цікавим і змістовним навчання є тоді, коли для учня створюються умови відкриття і пізнання навколишнього світу, що сприяє розвитку дослідницьких здібностей.

Осередок відпочинку. Поспілкуватися, пограти в ігри чи просто відпочити – ось для чого потрібен цей осередок. Просторово-семантичний компонент включає наявність необхідних м'яких меблів для відпочинку, релаксації; наявність «куточку тиші», тощо. Тут може розміщуватися «дошка настрою», де кожен учень виставлятиме смайлики з відповідним настроєм, а вчитель може слідкувати як змінюється настрої дітей протягом дня. Змістово-методичний компонент спрямований на забезпечення можливості індивідуального та колективного відпочинку (вправи для релаксації, відновлення). Комунікативно-організаційний компонент відображає організацію можливостей забезпечення п о ва га до бажань і потреб школяра (побути на самоті, відсторонитися, відпочити тощо).

Педагоги відмічають зниження читацької активності учнів. Важливо, щоб клас був обладнаний власною *бібліотекою*. Просторово-семантичний компонент: куточок може містити різну за тематикою літературою, зручні меблі для читання. Важливо, щоб вони були доступні. Змістово-методичний компонент спрямований на забезпечення можливості читання на перервах, годинах відпочинку, у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Комунікативно-організаційний компонент відображає діяльність, яка б стимулювала до читання (колективні та індивідуальні читання літератури, перегляд відео, індивідуальні виступи тощо). бажано, щоб діти мали можливість приносити власні книги, ділитися враженнями від прочитаних книг та рекомендувати прочитати іншим.

Призначення *осередку вчителя* сприяти в організації освітньої діяльності. Просторово-семантичний компонент включає наявність відповідних меблів (стіл, стілець, дошка (звичайна, мультимедійна) комп'ютер, проектор, принтер тощо). Змістово-методичний компонент відображає забезпечення повноцінної професійної діяльності вчителя початкової

школи. Комунікативно-організаційний компонент спрямований на організацію співпраці вчителя з учнями, батьками, колегами на засадах педагогіки партнерства;

Для створення безпечного і творчого освітнього середовища важливо враховувати основні положення Нової української школи щодо його вимог³¹⁷:

1. *Освітнє середовище має відповідати розвивальним потребам дитини в соціокультурному контексті.* Для забезпечення повноцінного розвитку особистості учня важливим є формування таких якостей як ініціативність, працьовитість, автономність, довіра, вміння вчитися, участь у виробленні спільних правил, розвиток і підтримка дружніх стосунків, співпраця, повага до однолітків і вчителів, відповідальність та успішність, тобто формування і розвитку ключових і навчальних компетентностей.

2. *Середовище в класі повинно належати дітям.* Потрібно враховувати інтереси, потреби дітей, їхні попередні знання, особистий досвід. Діти мають брати участь в організації освітнього середовища. В класі, де не видно дитячих робіт, робіт їх батьків – середовище не належить дітям. Таке середовище створюється вчителем для виконання навчальної програми, а не розвитку особистості.

3. *Освітнє середовище має бути безпечним і сприяти формуванню спільних цінностей.* В класі під час навчання, дозвілля, відпочинку, взаємодії між учасниками освітнього процесу в учнів формується модель поведінки, переконання, цінності. Їх основою мають бути загальнолюдські гуманістичні цінності і правила. Обговорюючи їх, визначаючи спільні правила поведінки, учні вчаться комунікації та взаємодії, у них формуються соціально важливі чкості.

4. *Учитель для учнів показує приклад належної поведінки.* Він вчить дітей правильної комунікації, ставлення; формує модель партнерської співпраці з іншими. Педагог створює освітньо-виховне середовище для забезпечення індивідуалізації навчання та соціалізації особистості.

5. *Діти мають мати можливість здійснювати вибір.* Вчитель має створити умови забезпечення права вибору. Наприклад: вибір варіантів завдань (за складністю, за структурою, за способом виконання); вибір навчальних матеріалів; підходів до вирішення проблеми; вибір місця за столом, де вони хочуть працювати, тощо. При цьому необхідно формувати обов'язкове дотримання загальних встановлених правил поведінки на уроці, перерві, громадських місцях тощо.

6. *Використання різних форм роботи з дітьми* (організація роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально), забезпечення дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, ініціативності, позитивної мотивації до навчання.

7. *Середовище повинно відповідати потребам усіх дітей, утвердженню демократичних цінностей, дотримуючись принципів інклюзивного навчання.* Учні з особливими освітніми потребами повинні навчатися у звичайних школах і почувати себе зручно. Адже основою педагогіки партнерства є дотримання принципів рівності, добровільності та гідності³¹⁸.

Для реалізації поставлених завдань у вчителя має бути сформована на належному рівні професійна компетентність педагогічного партнерства.

За результатами досліджень та педагогічної практики для формування безпечного і творчого освітнього середовища сформовано і визначено такі організаційно-педагогічні умови:

- забезпечення закладу необхідними приміщеннями та засобами навчання, що необхідні для реалізації освітньої програми;
- вільність освітнього середовища від насильства та дискримінації;
- доступність і зручність для всіх учасників освітнього процесу;

³¹⁷ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування загальної середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 05.04.2024)

³¹⁸ Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД. 2018. 160 с.

- педагогічне стимулювання розвитку творчої особистості молодшого школяра;
- забезпечення самостійної активності учнів у процесі творчої діяльності шляхом використання різних педагогічних технологій;
- встановлення партнерських відносин з учнями та батьками.

Наведемо приклад вивчення проблеми організації та вдосконалення безпечного освітнього середовища у початковій школі на основі дослідження здобувача освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Устимович Тетяни. Дослідниця в листопаді 2022-2023 н.р. провела анкетування серед учителів початкових класів міста Житомира та Житомирського району щодо організації освітнього середовища. У опитуванні взяли участь 20 респондентів. Анкетування передбачало відповіді на такі запитання:

1. Хто бере участь у формуванні освітнього середовища вашого класу?
2. Яка роль, на Вашу думку в навчальному дні ранкових зустрічей?
3. Які форми організації освітньої діяльності Ви використовуєте найчастіше?
4. Чи можна назвати освітнє середовище вашого класу таким, що сприяє розвитку творчості кожної дитини? Чому?
5. Як часто Ви організуєте навчальні осередки для організації навчального матеріалу, організації можливості вибору дітьми та розвитку самостійності?

Щодо участі в організації освітнього середовища, то більшість опитуваних вказують на участь вчителя (45%) та дітей (35%), менша кількість на участь батьків (20%), у відсотковому відношенні відображено на діаграмі (див. рис. 6.2).

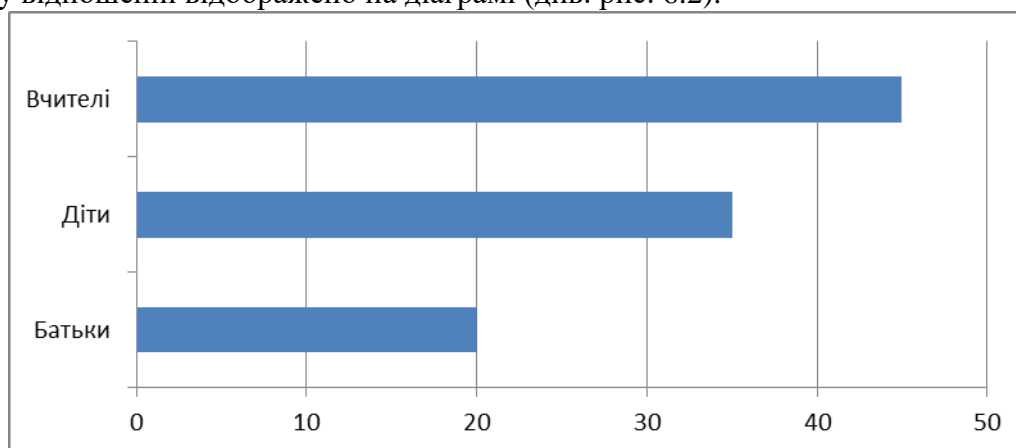

Рис. 6.2. Результати проведеного опитування щодо участі в організації освітнього середовища класу

Ранкові зустрічі на думку опитаних сприяють налагодженню позитивного емоційного фону в класі (15%), допомагають отримати зворотній зв'язок від учнів (20%), дозволяють разом спланувати день (15%), виступають як засіб перевірки присутніх учнів (25%), сприяють створенню дружніх відносин між учнями (25%). Педагоги переважно використовують різні форми організації діяльності, такі як групові, колективні, фронтальні та індивідуальні. Більшість опитаних (60%) періодично створюють осередки для зберігання навчального матеріалу, забезпечують школярам можливість вибору та прийняття рішення; сприяють розвитку самостійності. а інші (40%) створюють майже завжди, що у відсотковому відношенні відображено на діаграмі (див. рис. 6.3).

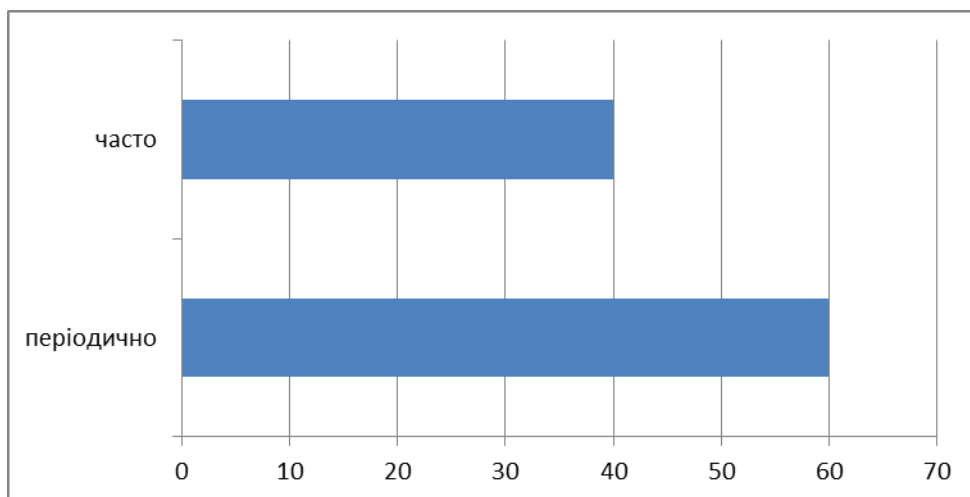

Рис.6.3. Результати проведеного опитування щодо створення осередків для зберігання навчального матеріалу

Лише 40% вважають створене освітнє середовище таким, що сприяє розвитку творчості кожної дитини (див. рис. 6.4.).

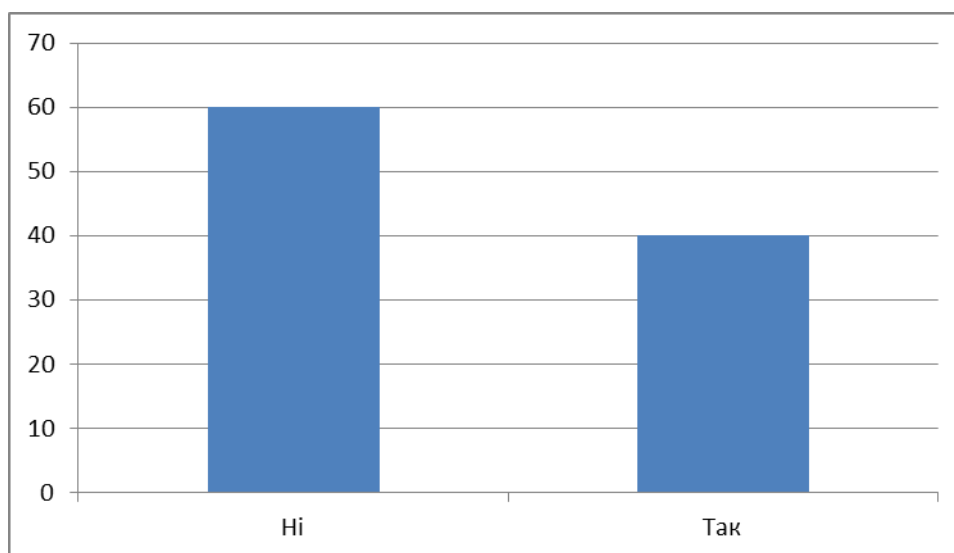

Рис. 6.4. Результати проведеного опитування щодо створення освітнього середовища, що сприяє творчості кожної дитини

У результаті проведеного анкетування виявилось, що вчителі у цілому спрямовують діяльність згідно вимогам Державного стандарту, проте недостатньо залучують батьків, не часто реалізують обов'язковість створення необхідних осередків освітнього середовища, не завжди освітнє середовище є таким, що сприяє розвитку творчості. Можна стверджувати, що проблема розробки та організації творчого освітньо-розвивального середовища все ще є достатньо актуальною і до кінця не вирішеною. Впровадження основних положень педагогіки партнерства в умовах Нової української школи потребує більшої вмотивованості та професійної підготовленості вчителів.

6.3. Організація ефективного педагогічного партнерства вчителя з батьками в умовах змішаної форми навчання

З метою більш ґрунтовного висвітлення проблеми формування професійної компетентності педагогічного партнерства в майбутніх учителів розглянемо практичний досвід організації партнерства вчителя з батьками, який відображає рівень володіння цією компетентністю в реальних умовах. Вивчення досвіду проводилося в межах наукового дослідження здобувача освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Малиновської Катерини. Дослідження передбачало вивчення окресленого досвіду роботи вчителів початкової освіти в умовах змішаної форми навчання.

Останні три роки для освіти в Україні були важкими і супроводжувалися складними професійними і життєвими обставинами. Пандемія коронавірусу, повномасштабна війна суттєво обмежили можливість дітей фізично відвідувати школу і тим самим спонукали педагогічних працівників до пошуку нових форм та форматів навчання. І коли під час пандемії COVID-19 основним завданням було обмежити фізичні контакти, щоб мінімізувати розповсюдження вірусу, то в умовах війни перед педагогічними колективами та місцевими громадами постало завдання зробити освітній процес безпечним, не втративши якості.

Формат дистанційної освіти в кризових умовах має переваги і в той же час і певні недоліки. За результатами дослідження, проведеного Державною службою якості освіти спільно із проектом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe)³¹⁹, значними недоліками дистанційної форми, що впливають на результати та якість навчання, педагоги назвали відсутність живого спілкування та невміння дітей самостійно вчитися. Брак повноцінних дистанційних курсів на платформах шкіл також негативно позначається на якості навчальних результатів, оскільки основним видом діяльності залишається синхронне навчання (зум-уроки), тоді як асинхронне навчання (самостійна робота) без належного педагогічного супроводу.

Поняття «змішане навчання» потребує деякого уточнення сутності. У загальному розумінні змішане навчання – це навчання, за якого частина пізнавальної діяльності учнів відбувається на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а інша – під час самостійної роботи з друкованими та електронними ресурсами.

Є кілька варіантів «змішування»: поєднання очної форми із дистанційною; поєднання різних форматів навчання у межах одного класу (основне очне/інституційне навчання із використанням технологій дистанційного навчання та різних форм роботи з електронними ресурсами, онлайн-курсами тощо); поєднання самостійного навчання та навчально-пізнавальної діяльності й співпраці в класі; змішування основного навчального контенту (підручників та навчальних матеріалів) із зовнішніми матеріалами (електронними ресурсами).

Найбільш використовуваною в закладах освіти України останні три роки існує практика поєднання очної форми із дистанційною.

Налагодження повноцінної партнерської співпраці з батьками за такої форми навчання викликає значні труднощі та ускладнення. Зауважимо, що досить багато вчителів-практиків мають власні форми роботи з батьками, які адаптовані до кризових умов. Така взаємодія прописана в оновлених документах про дистанційну освіту, але ще немає достатньої кількості методичних рекомендацій для вчителів і батьків з різних нагальних питань організації навчального процесу дітей в умовах змішаного навчання. Багато шкіл розробили власні сайти, де надають активні посилання на розроблені уроки онлайн, розвивальні ресурси тощо. Такі заклади освіти напрацювали значний досвід співробітництва із педагогами, активного залучення батьків до співпраці в освітньому процесі, організації дозвілля дітей тощо.

³¹⁹ Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) URL : <https://sqe.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/proiekt-surge/> (дата звернення 06.04.2024)

Важливо для розробки програми роботи з батьками ознайомитися з рекомендаціями МОН України щодо особливостей організації змішаної форми навчання. Забезпечення ефективної роботи педагогічних працівників і здобувачів освіти за умов змішаного навчання зумовлює необхідність оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями. Для цього педагогічно доцільне застосування онлайн-технологій має поєднуватися з відповідними методичними підходами, які забезпечують ефективність і продуктивність освітнього процесу³²⁰.

Для вчителів Міністерство освіти України разом з Державною службою якості освіти України розробили рекомендації щодо проблеми організації освітнього процесу в умовах війни у форматі змішаного навчання³²¹. Запропонований методичний матеріал спрямований допомогти педагогічним працівникам правильно, педагогічно виважено організувати освітній процес, враховуючи переваги та недоліки такого формату навчання. Щодо співпраці педагогів з батьками то інструктивних матеріалів недостатньо.

Для розробки програми ефективної взаємодії вчителя з батьками в умовах змішаної форми навчання під час військового стану важливо було визначити основні проблеми та недоліки. З цією метою було проведено анкетування батьків і вчителів Новогуївинського ліцею ім. С. Процика, Пряжівської гімназії Новогуївинської селищної ради Житомирського району Житомирської області. В опитуванні взяло участь 6 вчителів початкової школи та 35 батьків учнів 1-3 класів. Опитування проводилося у форматі google forms.

Вчителям було запропоновано відповісти на такі питання як: Які онлайн-платформи та інтернет-сервіси Ви використовуєте під час дистанційного навчання? Які труднощі виникають під час взаємодії з батьками на змішаній формі навчання? Які методи взаємодії з батьками під час змішаної форми навчання є найбільш результативними?

Які онлайн-платформи та інтернет-сервіси Ви використовуєте під час дистанційного навчання?

6 відповідей

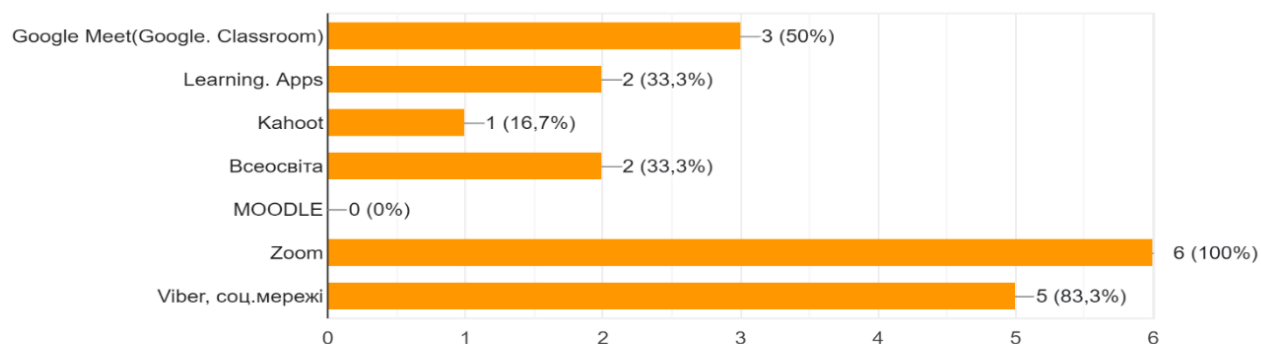

Рис. 6.5. Результати опитування щодо використання програмних навчальних інтернет-ресурсів

За результатами опитування видно, що вчителі початкової школи під час навчання надають перевагу таким програмам як Zoom та Viber (соц.мережі), Google Meet(Google. Classroom). Пояснюють це тим, що звикли з ними працювати, вони легкі і зрозумілі як дітям так і батькам. Інші інтернет-сервіси (Learning Apps, Kahoot, Всеосвіта) використовують рідко, а MOODLE взагалі не використовували.

³²⁰ Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти Веб-сайт. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-pereadvishoyi-ta-vishoyi-osviti> (дата звернення 07.04.2024)

³²¹ Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/> (дата звернення 07.04.2024)

Щодо труднощів, які виникають під час взаємодії з батьками в умовах змішаного навчання, то педагоги найбільше вказували на недостатнє матеріально-технічне забезпечення учасників процесу, а також відсутність живого спілкування та брак досвіду у використанні новітніх технологій на дистанційному навчанні.

Які труднощі виникають під час взаємодії з батьками на змішаній формі навчання?
6 відповідей

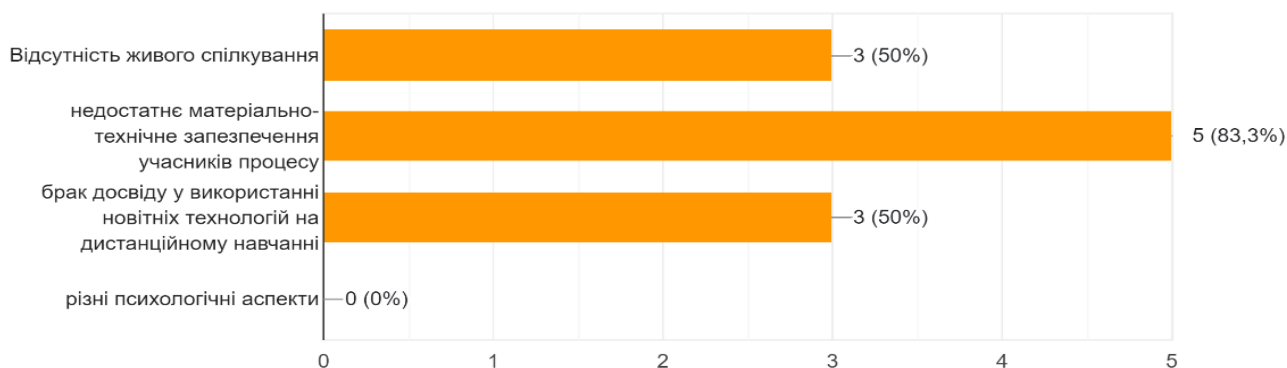

Рис. 6.6. Результати опитування щодо труднощів взаємодії у форматі змішаного навчання

Найефективнішими методами взаємозв'язку з батьками учнів початкової школи вчителі вважають індивідуальні зустрічі ("Батьківський день"). Аргументують це тим, що є живе спілкування, а також можна розібрати ті чи інші проблеми в індивідуальній формі.

Практикують також батьківські збори онлайн та повідомлення інформації через інтернет ресурси. Батьківські збори в навчальному закладі та відкриті уроки на час війни не є безпечними.

Які методи взаємодії з батьками під час змішаної форми навчання є найбільш результативними?
6 відповідей

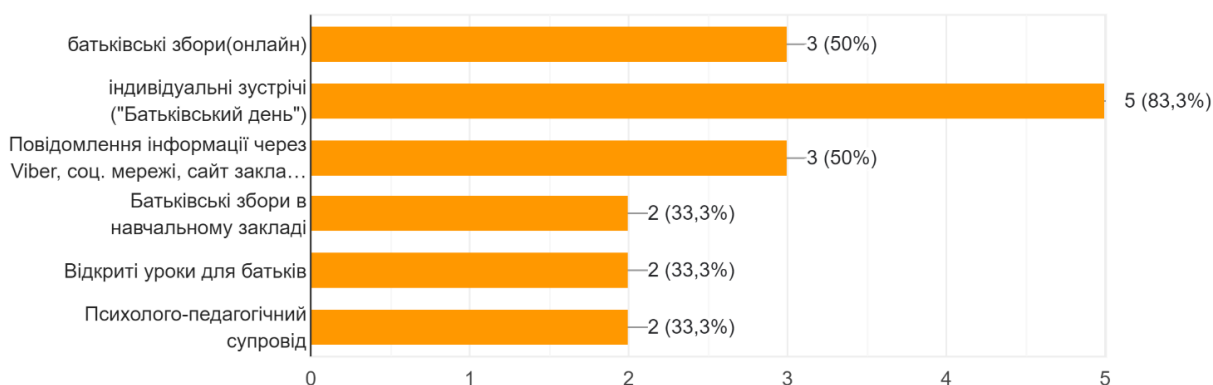

Рис. 6.7. Результати опитування щодо форм і методів роботи з батьками в умовах змішаного навчання

Анкетування батьків початкових класів включало в себе такі запитання:

Чи змінилося ставлення дитини до навчання під час змішаної форми навчання? Як часто ви комунікуєте з учителем? Чи виникають труднощі під час дистанційної взаємодії з учителем? Назвіть труднощі у дистанційному спілкуванні. Який спосіб обираєте для

взаємозв'язку з учителем? Які методи взаємовідносин вчитель-батьки є для Вас найбільш зручними?

На запитання чи змінилося ставлення дитини до навчання під час змішаної форми, більшість батьків відповіла так (91,7%), що відношення змінилося в негативну сторону.

Щодо труднощів, які виникають, найбільше респондентів вказало на брак живого, спілкування; проблеми з підключенням, технічне забезпечення.

Серед проблем, які виникають під час дистанційного навчання батьки називали:

- У дитини немає зорового контакту з вчителем, тому більш не уважна та не зосереджена.

- Не має спілкування з однолітками, не завжди є зв'язок, не завжди слухають вчителя.

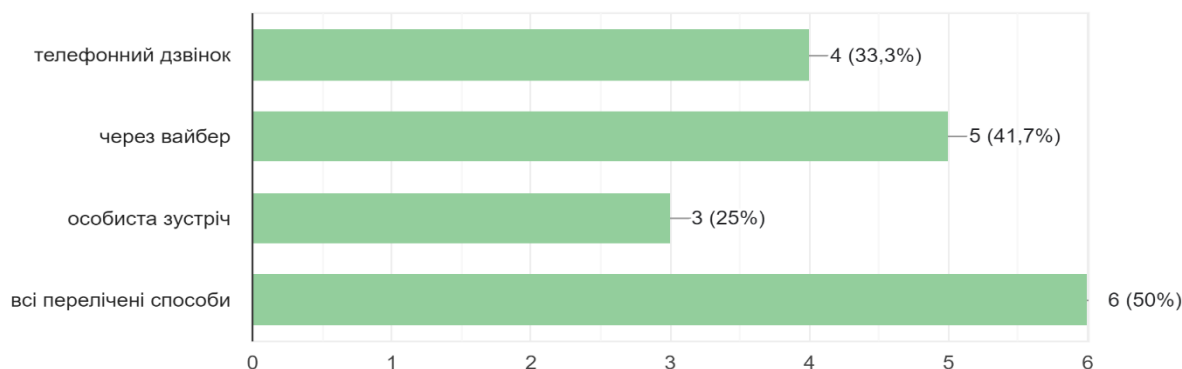
- Складніше сприймається навчальний матеріал. Погана увага .

- Моя дитина має вади по зору та перебуває у окулярах згідно висновку лікаря. Дистанційна форма навчання призводить до зниження гостроти зору моєї дитини, у зв'язку із цілодобовим перебуванням дитини біля ноутбука. Цим порушується медичні норми перебування моєї дитини під час користування гаджетами.

- Дитині не цікаво на дистанційному, немає дисципліни всі кричать один одного перебивають, граються, дитина відволікається на різні забаганки.

Який спосіб обираєте для взаємозв'язку з учителем?

12 відповідей

Які методи взаємовідносин вчитель-батьки є для Вас найбільш зручними?

12 відповідей

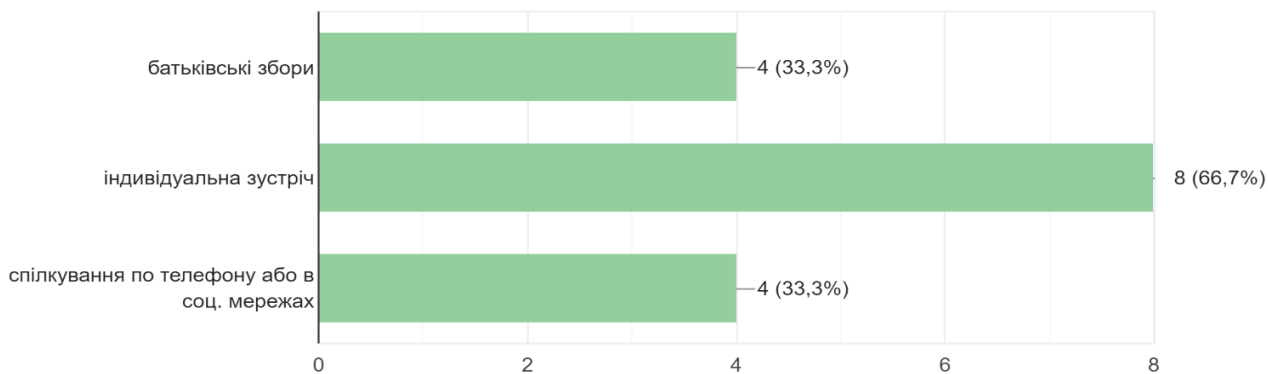

Рис. 6.8. Методи взаємовідносин вчитель-батьки. Спосіб для взаємозв'язку.

Для взаємозв'язку з учителем найзручнішим способом для батьків є телефонний дзвінок та повідомлення в групу класу чи в особисте (Viber).

Найбільш зручними методами взаємовідносин батьки учнів початкової школи вважають індивідуальні зустрічі (Батьківські дні), батьківські збори та спілкування по телефону, індивідуальні чати з батьками. Індивідуальні чати є ефективним методом комунікації, оскільки з кожним із батьків ведеться спілкування, щоб якісно підтримувати зв'язок та оперативно реагувати на будь-які питання та пропозиції. Адже кожен із батьків має свої запити та потреби. І таким чином легше розв'язувати проблеми учня. Мета кожного з чатів – це якісна комунікація для реагування на запити батьків.

Таблиця 6.1.

Програма партнерської співпраці вчителя початкової школи з батьками в умовах змішаної форми навчання

Місяць	Зміст роботи
Березень	• Індивідуальні тематичні консультації у зручному для батьків форматі. • «Батьківський день» (щоп'ятниці, з 14.00-19.00); • Поширити (група класу Viber) серед батьків рекомендацію, щодо перегляду відео-інструкцій з безпечної реєстрації та використання онлайн платформ (http://school138.edu.kh.ua/domashnye_zavdannya/instrukcii_dlya_uchniv_i_batjkiv_schodo_roboti_z_osvitnimi_platformami/) • Читацька конференція до дня народження Т. Г. Шевченка за участю дітей та батьків. • Батьківська конференція (класна) за участю психолога на тему: «Заохочення до навчання дітей молодшого шкільного віку» (Zoom).
Квітень	• Анкетування батьків (google forms) « Чи достатньо Ви контактні з дітьми»? • За результатами анкетування, індивідуальні бесіди(за необхідності за участю психолога); • «Батьківський день» (щоп'ятниці, з 14.00-19.00); • Онлайн-тренінг для батьків (Google Meet) «Як підтримати дитину під час війни» https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-024+May2022/about • Проведення зустрічі онлайн разом з дітьми. Тема: Емоційний інтелект. Гра «Вирішення складних ситуацій».
Травень	• Конференція присвячена дню Матері(спільно з дітьми) • Батьківські збори (онлайн Zoom). Тема: «До уваги батьків: готуємось до літніх канікул» https://shovkini.webnode.com.ua/news/do-uvagi-batkiv-gotujemos-do-litnikh-kanikul1/ • Аналіз навчальної роботи за чверть. Лист батькам про досягнення дітей у різних видах діяльності. • Спільна прогулянка на природі.

За основі отриманих результатів зроблено висновки, що як вчителі, так і батьки найбільше віддають перевагу живому спілкуванню, індивідуальним зустрічам.

При розробці програми партнерської співпраці вчителя з батьками були враховані недоліки та труднощі в організації взаємодії у форматі змішаного навчання. Розроблена програма передбачала створення закритої групи у соціальних мережах та організації індивідуально-групового спілкування з використанням таких методів співпраці як: індивідуальне та колективне інформування про шкільні програми, події та особистий прогрес

школяра; ведення записів з фактами про клас; обмін корисними ресурсами, контактною інформацією, ключовою термінологією та порадами, які допоможуть батькам підтримати розвиток своєї дитини.

Додатковий розділ програми включав методи, які спрямовані на підвищення рівня комунікативної компетентності батьків через включення їх в життя класу та освітнього закладу, наприклад:

- добровільна участь батьків у ролі асистентів у програмі, організованій в школі (наприклад, батьківському клубі, вечірніх курсах навчання батьків та ін.);
- обмін інформацією з родинами через участь у групі «Маю досвід»;
- функціонування гарячої лінії щодо обміну терміновою інформацією, виконанням домашніх завдань, забутих або пропущених завдань, тощо;
- створення відео-записів звертання вчителя до батьків щодо вирішення окремих проблем, надання порад та рекомендацій тощо.

Розроблена програма була апробована в 2022-2023 навчальному році на базі Пряжівської гімназії Новогуївинської селищної ради Житомирського району Житомирської області у межах дослідження здобувача освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Малиновської Катерини.

В розробленій програмі було враховано проблему недостатньої обізнаності батьків в освітніх програмах та платформах, невміння ними користуватися. Тому було запропоновано батькам переглянути відео-інструкції з безпечної реєстрації та використання онлайн платформ. За поданим посиланням батьки мали змогу переглянути відео. Після чого вони мали змогу індивідуально звернутися з питаннями до педагога.

Вкрай важливою є психологічна допомога учням від батьків. Такі поради розроблені психологами і мають бути враховані в сім'ї. Батьки мають стати психологами для своїх дітей, для чого бажано підвищити свій рівень обізнаності з основних позицій:

- знання вікових та психологічних особливостей дітей відповідного віку;
- проведення консультацій зі шкільним психологом за потреби та раз на пів року з метою визначення можливих причин утруднень та рівня тривожності дитини;
- визначення кола інтересів дитини в даний період її розвитку;
- вивчення відповідності реального віку дитини та її психічного розвитку (раз на рік);
- визначення відповідності рівня фізичного здоров'я дитини та її навантажень. У програмі передбачалася робота на виявлення психологічної атмосфери в сім'ї під час війни за допомогою анкетувань та тренінгу.

Аналіз отриманих результатів наприкінці проведеного дослідження з перевірки ефективності розробленої програми дав підстави стверджувати, що показники групи, у якій впроваджувалася програма, порівняно із початковими результатами, були вищими на 15%. Отже, школа і родина є найбільш вагомими чинниками, які визначають формування особистості молодшого школяра і їх тісна взаємодія це об'єктивна необхідність. І організація партнерської співпраці вчителя початкової школи з батьками в умовах змішаного навчання є перспективною і оптимальною формою в умовах обмежень, спричинених кризовими явищами.

Перспективними напрямками дослідження проблеми педагогічного партнерства в організації роботи з учнями та батьками можна окреслити такі: дослідження продуктивних форм і методів залучення батьків до організації освітнього процесу та управління життєдіяльністю школи; розробку методичного інструментарію науково-методичного та інформаційного супроводу психолого-педагогічного навчання та підвищення культури й компетентності спілкування батьків з учнями; розробку методик діагностування запитів та реалізації освітніх потреб як батьків, так і учнів.

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

**ДІЯЛЬНІСНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В
УМОВАХ СУЧАСНИХ
ВИКЛИКІВ**

Монографія

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2024**

УДК 378.14.032

ББК 74.03

Д 45

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 26.04.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Жуховські І., професор, ректор Міжнародної Академії прикладних наук у Ломжі, Республіка Польща;

Заблюцька О.С., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри "Технології медичної діагностики та лікування. Громадське здоров'я" Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради;

Пастовенський О.В., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ "Житомирський ОШПО" ЖОР.

Д 45 Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. 366 с.

ISBN

У колективній монографії українсько-польських дослідників представлено діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів. Проаналізовано особливості професійної підготовки викладачів закладів вищої та передвищої, післядипломної освіти. Здійснено термінологічний аналіз базових категорій у різних сферах дослідження. Вивчено проблему творчого мислення особистості та технології її розвитку в освітньому процесі. Розроблено та впроваджено у навчальну діяльність практико орієнтовані підходи і методи, педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розглянуто необхідність безперервного професійного розвитку суб'єктів освіти. Проаналізовано процес формування графічної компетентності та проблему гейміфікації майбутніх фахівців у контексті діяльнісного підходу. Досліджено соціально-психологічні аспекти розвитку здоров'я і професіоналізму суб'єктів освіти у практичній діяльності.

Монографію адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам закладів вищої освіти.

УДК 378.14.032

ББК 7 03

ISBN

© Колектив авторів, 2024

© ЖДУ ім. І.Франка, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ЧАСТИНА I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	9
РОЗДІЛ 1. Науково-дослідна діяльність у закладі вищої освіти у сфері професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів	9
1.1. Актуальність проблеми дослідження.....	9
1.2. Термінологічний аналіз базової категорії «дослідницька діяльність».....	13
1.3. Основні напрями діяльності Житомирської науково-педагогічної школи.	15
1.4. Упровадження сучасних наукових підходів у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи.....	20
1.5. Реалізація технології діяльнісного підходу у науково-дослідній діяльності викладача вищої школи.....	22
РОЗДІЛ 2. Суб'єктно-діяльнісний підхід до обґрунтування термінології професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних сил України як офіцерів і педагогів	31
2.1. Актуальність проблеми професійно-педагогічна підготовка майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців у Збройних сил України.....	31
2.2. Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми – термінологічне обґрунтування професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців у Збройних силах України в системі вищої військової освіти.....	32
2.3. Термінологічне обґрунтування професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту ЗС України в системі вищої військової освіти згідно з вимогами суб'єктно-діяльнісного методологічного підходу до підготовки.....	34
2.4. Інтегрований результат професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – організаторів фізичної підготовки та спорту військовослужбовців у системі вищої військової освіти.....	49
2.5. Професійно-педагогічна компетентність офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців.....	51
РОЗДІЛ 3. Ментальна та практична діяльність педагога з розвитку творчого мислення особистості	53
3.1. Креативність особистості та її розвиток як наукова проблема.....	53
3.2. Технології розвитку креативності у роботі вчителя.....	67
3.3. Розвиток креативності учнів на уроках мистецтва.....	81
3.3.1. Особливості використання технології «Шість капелюхів мислення».....	91
3.3.2. Теоретичні основи «Scampet» методики креативності.....	101
3.4. Критичне мислення та його розвиток у майбутніх фахівців: сутність та зміст поняття «критичне мислення».....	106
3.5. Механізми функціонування критичного мислення.....	112
3.6. Реалізація діяльнісного підходу у розвитку критичного мислення студентів.....	114

РОЗДІЛ 4. Теоретичні і практичні засади проблеми професійного іміджу педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти	121
4.1. Актуальність та доцільність дослідження.....	121
4.2. Історико-педагогічний аналіз проблеми професійного іміджу педагогічних працівників.....	122
4.3. Категоріальний аналіз базових понять дослідження.....	124
4.4. Результати констатувального етапу експерименту.....	128
4.5. Розробка моделі професійного іміджу педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти.....	132
4.6. Прогностичне обґрунтування використання результатів дослідження.....	134
ЧАСТИНА II. ДІЯЛЬНІСНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	145
РОЗДІЛ 5. Практико орієнтовані підходи і методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи	145
5.1. Підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті вимог нормативних документів і завдань професійної діяльності.....	145
5.2. Реалізація принципів діяльнісного підходу в навчальній і навчально-професійній діяльності.....	150
5.2.1. Активні форми і методи навчання майбутніх учителів.....	150
5.2.3. Практика як активна форма навчально-професійної підготовки майбутніх учителів.....	157
РОЗДІЛ 6. Педагогічні умови формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів початкової школи	165
6.1. Мета та завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з учасниками освітнього процесу на засадах Нової української школи.....	165
6.2. Створення комфортного освітнього середовища початкової школи.....	174
6.3. Організація ефективного педагогічного партнерства вчителя з батьками в умовах змішаної форми навчання.....	182
РОЗДІЛ 7. Підвищення кваліфікації як складова безперервного професійного розвитку учасників освітнього процесу закладів вищої освіти	188
7.1. Організація післядипломного освітнього процесу з підвищення кваліфікації спеціалістів медсестринства.....	188
7.2. Обґрунтування потреби підвищення кваліфікації спеціалістів медсестринства через післядипломну освіту.....	194
7.3. Змістове наповнення навчальних програм циклів спеціалізації та тематичного вдосконалення спеціалістів медсестринства.....	195
7.4. Узагальнений аналіз словесних і практичних методів навчання для спеціалістів медсестринства як слухачів і працівників закладів охорони здоров'я.....	200
7.5. Підвищення кваліфікації (стажування) науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів медичної освіти як передумова розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства.....	201
РОЗДІЛ 8. Формування графічної компетентності майбутніх фахівців у процесі вивчення інженерної та комп'ютерної графіки: діяльнісний підхід	208

8.1. Актуальність формування графічної компетентності сучасного фахівця	208
8.2. Змістова структура графічної компетентності майбутнього фахівця	211
8.3. Форми, методи і засоби формування графічної компетентності в процесі вивчення графічних дисциплін	216
8.4. Досвід реалізації діяльнісного підходу при викладанні дисципліни «Інженерна та комп'ютерна графіка» (на прикладі підготовки фахівців з інформаційних технологій та комп'ютерних наук)	222
РОЗДІЛ 9. Гейміфікація як засіб мотивації освітнього процесу	229
9.1. Гейміфікація освітнього процесу як педагогічна проблема	229
9.2. Гейміфікація у роботі вчителя інформатики	238
9.3. Підготовка майбутнього вчителя інформатики до гейміфікації освітнього процесу	247
ЧАСТИНА III. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'Я І ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ	
РОЗДІЛ 10. Розвивальні ресурси позитивної поведінки, успіху, творчості і здоров'я учасників освітнього процесу	259
10.1. Духовно-креативний аспект розвитку людини	259
10.2. Психолого-педагогічні й психотерапевтичні методи гармонізації людини та розвиток здатності протидіяти маніпуляціям	266
10.3. Методи кристалізації позитивно-гармонізуючої поведінки учасників освітнього процесу	269
10.4. Головні чинники здоров'я людини	281
РОЗДІЛ 11. Розвиток соціальних компетентностей майбутніх фахівців у процесі управління конфліктними ситуаціями у професійній сфері	291
11.1. Сучасні наукові погляди на прояви соціальних компетентностей фахівця	293
11.2. Взаємозв'язок самореалізації особистості та розвитку соціальних компетентностей фахівців	294
11.3. Соціальні конфлікти у світлі психологічних теорій та сучасних досліджень	298
11.4. Діагностика типових стилів поведінки у конфліктних ситуаціях серед фахівців різних вікових категорій	308
11.5. Особливості розвитку соціальних компетентностей у студентів у межах педагогічної діяльності	318
11.6. Розв'язання спірних проблем методами «Без поразок» Томаса Гордона	325
РОЗДІЛ 12. Феномен професійного вигорання в контексті сучасних викликів медсестринства	332
12.1. Теорія синдрому емоційного вигорання – чим він небезпечний	333
12.2. Наслідки професійного вигорання	345
12.3. Профілактика та попередження професійного вигорання серед медсестринського персоналу	350
12.4. Очікування пацієнтів та громади від медсестринського персоналу	351
12.5. Правові умови явища професійного вигорання в Польщі	351
ВИСНОВКИ	357
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	364

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Дубасенюк Олександра Антонівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Вступ. Висновки. Розділ 1, (редактор).**

Антонова Олена Євгеніївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграф 3.1.**

Вознюк Олександр Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови з методиками викладання у дошкільній та початковій освіті Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 10.**

Ковальчук Валентина Антонівна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 6.**

Мірошніченко Олена Анатоліївна, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 11. Параграфи 11.4, 11.5, 11.6.**

Мирончук Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 5.**

Мочедловска Аліцья, доктор наук про здоров'я, Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща. **Розділ 12.**

Павленко Віта Віталіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграф 3.2.**

Сидорчук Нінель Герандівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 4.**

Ягунов Василь Васильович, доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії наукового супроводження розроблення нормативів і стандартів з фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту, Національний університет оборони України. **Розділ 2.**

Антонов Олексій Володимирович, кандидат філологічних наук, докторант, доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання Навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграфи 3.4., 3.5., 3.6.**

Бахмутова Лариса Миколаївна, доктор філософії у галузі психології, провідний науковий співробітник лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. **Розділ 11. Параграфи 11.1., 11.2., 11.3.**

Горбець Сергій Миколайович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 8.**

Шарлович Зоя, кандидат педагогічних наук, ад'юнкт Міжнародної Академії прикладних наук в Ломжі, Республіка Польща. **Розділ 7.**

Шубіна Олена Павлівна, доктор філософії у галузі освіти, заступник директора з навчально-виховної роботи Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді. **Розділ 3. Параграф 3.3.**

Антонов Євгеній Володимирович, асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, здобувач третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти. **Розділ 9.**